

Опис курсу
**“Шпигунство періоду “холодної війни”:
таємні операції, вербування агентів, міжнародні скандали”**
Загальноуніверситетський ДВВ

Сіромський Руслан Богданович

(доцент кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн Львівського національного університету імені Івана Франка, кандидат історичних наук, доцент)

ФОРМИ РОБОТИ Й ОЦІНУВАННЯ

1. Лекції (за підсумками лекційного матеріалу передбачено тестування на **30 балів**).

Тематика: 1) Вступ до курсу; 2) Шпигунство на початку “холодної війни”; 3) Структура розвідок та контррозвідок; 4) Агенти спецслужб: типи, методи вербування і роботи, психологія; 5) Операції американських та британських спецслужб; 6) Радянські шпигуни на Заході; 7) Туризм і шпигунство; 8) Український слід в шпигунстві періоду “холодної війни”; 9) Дипломатичне прикриття резидентури і агентів.

2. Семінарські заняття (аналіз художніх фільмів про діяльність шпигунів та спецслужб у період “холодної війни”, співставлення побаченого з нині відомими фактами та історичними інтерпретаціями).

Заняття 1. “Код «Червоний»” (Red Joan, 2018); Заняття 2. “Шпигун, вижди геть!” (Tinker Tailor Soldier Spy, 2011); Заняття 3. “Життя інших” (Das Leben der Anderen, 2006); Заняття 4. “Міст шпигунів” (Bridge of Spies, 2015); Заняття 5. “Рокірування в довгу сторону” (Рокировка в длинную сторону, 1969); Заняття 6. “Атентат. Осіннє вбивство у Мюнхені” (Assassination. An Autumn Murder in Munich, 1995)

Оцінювання відповідей на **семінарських заняттях**. Максимальна кількість балів, яку студент(-ка) може набрати за роботу на семінарських заняттях – **35 балів**. Оцінювання студентів на семінарських заняттях проводиться за 5-ти бальною системою. Пропонується якісне оцінювання знань шляхом виставлення балів від “1” до “5”. Позначення “0” виставляється студентові за відмову відповідати через непередготовленість або не розкриття проблеми. Зауважимо, що **“0” не відпрацьовується**. Підсумкова кількість балів за роботу студента на семінарських заняттях визначається як середнє арифметичне помножене на коефіцієнт 7. Середнє арифметичне визначається як сума набраних студентом балів і поділена на кількість занять, в яких він брав участь і був оцінений. При цьому відсутність студента на занятті без поважної причини береться до уваги при вирахуванні середнього арифметичного. Студентові надається можливість у межах двох тижнів відпрацювати пропущене з поважної причини заняття, надавши попередньо довідку про хворобу (відрадження і т. п.). При цьому **виставлення оцінки не передбачається**, але відпрацьоване заняття не впливатиме на середній арифметичний бал студента. У випадку, коли студент пропустив семінарське заняття без поважної причини або вчасно не відпрацював, **“н” прирівнюється до “0”** і враховується при підрахунку середнього арифметичного.

3. Самостійна робота (виконання есе на тему **“Шпигунське досьє: ім'я та прізвище шпигуна”**). Орієнтовний обсяг 5–7 сторінок. Максимально за цей вид роботи можна набрати **35 балів**; некритично запозичені тексти з мережі Інтернет (стягнені) не враховуватимуться). Ви можете самостійно запропонувати особу шпигуна/агента періоду “холодної війни” для досьє.

Рекомендації до досьє:

Досьє (фр. *dossier*) – зібрання інформаційних матеріалів, що стосуються певної особи. Досьє, як правило, включає – персонографічні дані і факти з життя, характерні особливості особи (фізичні, функціональні, загальні, психічні й інтелектуальні). У досьє зазначали, звідки узята інформація (джерела), наскільки вона надійна) і як конкретно її можна використати.

1. *Прізвище, ім'я, по батькові*
2. *Паралельні імена, прізвиська, псевдоніми і їх використання*
3. *Дата народження, вік (по наявному паспорту і фактично)*
4. *Місце народження (країна, населений пункт, клімат, причини)*
5. *Національність (по наявному паспорту і фактична, причина приховування, якщо така є)*
6. *Батьки (прізвища та імена, дати, адреса, прізвища до шлюбу, зайняття, міра близькості)*
7. *Сімейність (склад, з ким живе, національність дружини(чоловіка), короткі дані членів сім'ї, взаємовідношення, загальна атмосфера)*
8. *Родинні зв'язки і знайомства (колишні дружини і коханки, діти, що не живуть разом, друзі дитинства, колеги по роботі, знайомі по захопленню, "потрібні знайомі", їх прізвища та імена, адреси, телефони, вік, освіта, зайняття, міра і причина близькості)*
9. *Партійність і релігійність (членство, активність, щирість)*
10. *Навчання, освіта і спеціальність за освітою (що, де, коли, з ким, відношення до цього, достовірність диплому)*
11. *Знання мов (які, як, де, рівень)*
12. *Професія, місце роботи, службові обов'язки (стосунки з колегами, рівень професіоналізму, чи пов'язана робота з отриманою освітою, відношення до роботи, графік роботи, номери робочих телефонів, адреса)*
13. *Перспективи кар'єри (професіоналізм, особові якості, чиясь підтримка)*
14. *Переломні етапи у біографії (коли, чому, як вплинули)*
15. *Делікатні моменти біографії (коли, що, учасники, наслідки)*
16. *Здоров'я і хвороби (коли і чим хворів та лікувався)*
17. *Місця проживання (причини зміни, місця тимчасового мешкання (друзі, родичі, квартири, що знімаються)*
18. *Побутові умови і їх оцінка(кількість кімнат, метраж, тип квартири, обстановка і зручності, престижність)*
19. *Матеріальні умови (зарплата, спадок, побічні джерела доходу, скільки і коли отримує, скільки і кому повинен, у кого зазвичай бере у борг)*
20. *Володіння автомобилою (тип, номер, місце реєстрації, чи є труднощі з ремонтом і запчастинами, чи підвозить інших)*
21. *Різні (військове звання і професія, зв'язки з кримінальним світом, володіння певними навичками, деталі поїздок за кордон).*

ФОРМА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ

Форма підсумкового контролю дисципліни – **залік**.

Залік виставляється автоматично за роботу в семестрі і його отримують студенти, які виконали програму курсу і набрали **не менше 51 балу**.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ТА ВІДЕО-МАТЕРІАЛИ

Електронні підбірки документів:

1. CiCentre, The Centre for Counterintelligence and Security Studies, доступно <http://www.cicentre.com>
2. Freedom of Information Act Electronic Reading Room, доступно <https://www.cia.gov/library/readingroom/home>
3. Intelligence and security services, доступно
4. <https://www.nationalarchives.gov.uk/help-with-your-research/research-guides/intelligence-and-security-services/>
5. Stasi Mediathek, доступно <https://www.stasi-mediathek.de/>
6. Архив Митрохина, доступно <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/collection/52/mitrokhin-archive>
7. Документи КДБ Литовської РСР, доступно <http://www.kgbdocuments.eu/index.php?4019519932>
8. Публікації Служби зовнішньої розвідки України, доступно <https://szru.gov.ua/news-list/publikacii>
9. Declassified Documents – National Security Agency, доступно <https://www.nsa.gov/news-features/declassified-documents/>
10. Справа оперативної розробки агента КДБ Сташинського Б. М. (“Олег” – “Тарас”), доступно <https://szru.gov.ua/news/galuzevij-derzavnij-arhiv-szru/sprava-operativnoi-rozrobki-agenta-kdb-stasinskogo-bm-oleg-taras>

Відео-матеріали

1. Знаменитые шпионы, доступно <https://www.youtube.com/watch?v=OpsUQUkRuRc>
2. Холодна війна. 21-а серія. Шпигуни. Документальний фільм (CNN/BBC), доступно https://www.youtube.com/watch?v=M_2tl5eWXoA
3. Холодна війна. 6-а серія. Червоні. Документальний фільм (CNN/BBC), доступно <https://www.youtube.com/watch?v=hgTpuskpY40>
4. ЦРУ. Шпионские штучки, доступно <https://www.youtube.com/watch?v=0k6UQ0NIGA4>
5. Шпигун у небесах: як споряджають пілота U2?, доступно <https://www.bbc.com/ukrainian/media-40922418>
6. Шпигуни в Берліні: все про ЦРУ і КДБ в одному музеї, доступно <https://www.youtube.com/watch?v=B0p94kCIBPo>

Рекомендована література

1. Albright, Joseph, and Marcia Kunstel, *Bombshell: The Secret Story of America's Unknown Spy Conspiracy*. New York: Times Books, 1997.
2. Aldrich, Richard J., *The Hidden Hand: Britain, America and Cold War Secret Intelligence*. New York: Overlook Press, 2002.
3. Andrew, Christopher, and Oleg Gordievsky, *KGB: The Inside Story of Its Foreign Operations from Lenin to Gorbachev*. London: Hodder and Stoughton, 1990.
4. Andrew, Christopher, and Vasili Mitrokhin, *The Mitrokhin Archive II: The KGB in Latin America, the Middle East and Africa*. London: Lane, 2005.
5. Andrew, Christopher, and Vasili Mitrokhin, *The Sword and the Shield: The Mitrokhin Archive and the Secret History of the KGB* New York: Basic Books, 1999.
6. Blake, George, *No Other Choice: An Autobiography*. London: Jonathan Cape, 1990.
7. Bower, Tom, *The Perfect English Spy: Sir Dick White and the Secret War 1935–90*. London: Heinemann, 1995.

8. Cecil, Robert, *A Divided Life: A Personal Portrait of the Spy Donald Maclean*. New York: William Morrow, 1989.
9. Costello, John, *Mask of Treachery: Spies, Lies, Buggery and Betrayal: The First Documented Dossier on Anthony Blunt's Cambridge Spy Ring*. New York: William Morrow, 1988.
10. Dorril, Stephen, *MI6: Inside the Covert World of Her Majesty's Secret Intelligence Service*. New York: The Free Press, 2000.
11. Haynes, John Earl, and Harvey Klehr, *Early Cold War Spies*. New York: Cambridge, 2006.
12. Haynes, John Earl, and Harvey Klehr, *Venona: Decoding Soviet Espionage in America*. New Haven: Yale University Press, 1999.
13. Haynes, John Earl, Harvey Klehr, and Alexander Vassiliev, *Spies. The Rise and Fall of the KGB in America*. New Haven: Yale, 2009.
14. Hulnick, Arthur S., *Fixing the Spy Machine: Preparing American Intelligence for the Twenty-first Century*. Westport: Praeger/Greenwood, 1999.
15. Kalugin, Oleg and Montaigne, Fen. *The First Directorate: My 32 Years in Intelligence and Espionage Against the West*. New York: St Martin's Press, 1994.
16. Knightley, Phillip, *The Second Oldest Profession: Spies and Spying in the Twentieth Century*. New York: W. W. Norton, 1987.
17. Laffin, John, *Brassey's Book of Espionage*. Dulles: Brassey's, 1996.
18. Lonsdale, Gordon, *Spy: Twenty Years in Soviet Secret Service. The Memoirs of Gordon Lonsdale*. New York: Hawthorn Books, 1965.
19. Macintyre, Ben. *A Spy Among Friends: Kim Philby and the Great Betrayal*. New York: Broadway Books, 2015.
20. Macintyre, Ben. *The Spy and the Traitor: The Greatest Espionage Story of the Cold War*. New York: Crown, 2018.
21. Marchetti, Victor, *The CIA and the Cult of Intelligence*. New York: Alfred A. Knopf, 1974.
22. Murphy, David E., Sergei A. Kondrashev, and George Bailey, *Battleground Berlin: CIA vs. KGB in the Cold War*. New Haven: Yale University Press, 1997.
23. Olmstead, Kathryn, *Red Spy Queen: A Biography of Elizabeth Bentley*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2002.
24. Philby, Kim. *My Secret War*. London: MacGibbon and Kee, 1968.
25. Richelson, Jeffrey T., *A Century of Spies: Intelligence in the Twentieth Century*. New York: Oxford University Press, 1995.
26. Rimmington, Stella, *Open Secret: The Autobiography of the Former Director-General of MI5*. London: Hutchinson, 2001.
27. Saunders, Francis, *The Cultural Cold War: The CIA and the World of Arts and Letters*. New York: The New Press, 2000.
28. Walker, Martin, *The Cold War: A History*. New York: Henry Holt, 1993.
29. Wallace, Rupert; H. Keith Melton; Henry R. Schlesinger, *Spycraft: The Secret History of the CIA's Spys from Communism to al-Qaeda*. New York: Dutton, 2008.
30. Weiner, Tim, *Legacy of Ashes: The History of the CIA*. New York; Doubleday, 2007.
31. Weinstein, Allen, and Alexander Vassiliev, *The Haunted Wood: Soviet Espionage in America – The Stalin Era*. New York: Modern Library, 1999.
32. Williams, Robert C., *Klaus Fuchs, Atom Spy*. Cambridge: Harvard University Press, 1987.
33. *Архіви КГБ для медіа: Посібник. Центр дослідження визвольного руху*. Київ: К.І.С., 2018.
34. Генсон, Джейсон. *Шпигунські таємниці. Як захистити своє життя*. Переклад з англійської. Київ: Наш формат, 2016.

35. Гірш, Річард. *Советські шпигуни. Історія советського шпiонажу в Пiвнiчнiй Америцi*. Переклад з англiйської. 1947.
36. Гордиевский, Олег и Эндрю, Кристофер. *КГБ – разведывательные операции от Ленина до Горбачева*. Пер. с англ. Москва: ЗАО Изд-во Центрполиграф, 1999.
37. Даллес, Аллен. *Асы шпiонажа*. Пер. с англ. Москва: Центрполиграф, 2004.
38. Даллес, Аллен. *Искусство разведки*. Пер. с англ. Москва: Международные отношения, 1992.
39. Даллин, Дэвид. *Шпiонаж по-советски*. Пер. с англ. Москва: Центрполиграф, 2001.
40. Зеркалов, Дмитрий. *Контрразведка и шпiонаж: хрестоматия*. Киев: Науковий свiт, 2008.
41. Калугин, Олег. *Прощай, Лубянка! (XX век глазами очевидцев)*. Москва: ПИК - Олимп, 1995.
42. Келер Дж. *Секреты штази. История знаменитой спецслужбы ГДР*. Смоленск: Русич, 2000.
43. Колпакиди, Александр и Прохоров, Дмитрий. *Империя ГРУ. Очерки истории российской военной разведки*. Москва: ОЛМА-ПРЕСС, 1999.
44. Мелтон, Кит и Алексеенко, Владимир. *У шпiонов на вооружении. История оперативной техники спецслужб*. Москва: Алгоритм, 2017.
45. Мелтон, Кит, Роберт, Уоллес и Шлезингер, Генри. *Искусство шпiонажа: Тайная история спецтехники ЦРУ*. Пер. с англ. Москва: Альпина нон-фикшн, 2013.
46. Милн, Тим. *Ким Филби: Неизвестная история супершпiона КГБ*. Пер. с англ. Москва: Центрполиграф, 2016.
47. Млечин, Леонид. *Служба внешней разведки*. Москва: Эксмо, 2004.
48. Найтли, Филипп. *Ким Филби – супершпiон КГБ*. Пер. с англ. Москва: Республика, 1992.
49. *Невидимые герои. Краткая история шпiонажа*. Харьков: КСД, 2019.
50. Плохий, Сергій. *Убивство у Мюнхенi. По червоному слiду*. Пер. с англ. Харкiв: КСД, 2017.
51. Полмар, Норман и Аллен, Томас. *Энциклопедия шпiонажа*. Пер. с англ. Москва.: КРОН-ПРЕСС, 1999.
52. Попенко, Виктор. *Секретные инструкции ЦРУ и КГБ по сбору фактов, конспирации и дезинформации*. Москва: АСТ “Кладезь”, 2014.
53. Прохоров, Дмитрий и Лемехов, Олег. *Перебежчики. Заочно расстреляны*. Москва: “Вече”, ЗАО “АРИА-Аиф”, 2001.
54. Пыхалов, Игорь. *Спецслужбы США*. Санкт-Петербург: Издательский Дом “Нева”; Москва: ОЛМА-ПРЕСС, 2002.
55. Скрипник, Олександр. *Розвiдники, народженi в Украiнi*. Киiв: Ярославiв Вал, 2011.
56. Суворов, Виктор. *Аквариум*. Черкасы: Облредиздат, 1993.
57. Судоплатов, Павел. *Спецоперации. Лубянка и Кремль. 1930–1950 годы*. Москва: ОЛМА-ПРЕСС, 1997.
58. Чертопруд, Сергей. *Научно-техническая разведка от Ленина до Горбачева*. Москва: ОЛМА-ПРЕСС, 2002.